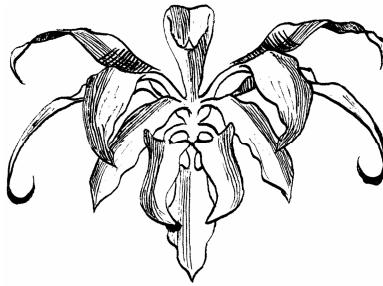

Микола КАРПЕНКО

ОТАМАН ЧЕРПАК

Поема-роздум

Видавець
Вадим Карпенко
Київ - 2004

“...Тричі поверталися в Україну більшовики. Чимало є фактів, що свідчать про непомірну жорстокість методів, якими більшовики користувалися для утвердження своєї влади... Більшість селянства рішуче взялася за зброю. Вони встали на захист власної гідності, захищали свою честь, свободу, добробут... У селах створювались повстанські загони. На Бориспільщині діяв загін Івана Черпака (Штурби), створений з жителів сіл Воронькова, Процева, Кийлова, Рудякова, Гусинців, Рогозова, Іванкова та ін. Вороньківська сотня входила до складу Переяславського полку (полковник Міхно). На початку лютого 1919 року сотня прийняла нерівний бій на річці Трубіж, виступивши проти... більшовицького війська... Навалу ворога було зупинено на дві доби. А Вороньківська сотня в цьому бою втратила майже половину своїх бійців. Потім у сотні почався розбрат... Загін розколовся на два конфліктуючі табори... Суперечки призводили до кривавих сутичок...”

“Історія рідного краю. Бориспільщина”
Навчальний посібник. Автори Н.В. Йова і
Т.М. Гойда. 2002 р.

Микола КАРПЕНКО. Отаман Черпак. *Поема-роздум.*

К.: Видавець Карпенко В.М., 2004. – 88 с. Редактор

ISBN 966-7833-77-1

Петро Засенко

Художнє оформлення

Олексія Карпенка

Комп'ютерний набір

Любові Бубнової

Коректура Автора

*Автор і видавець
щиро дякують поетові
Миколі Бороцьку
(м. Бориспіль)
за підтримку цього видання*

© Текст: Карпенко Микола Іванович,
2004р.

© Макет та художнє оформлення:
Карпенко Вадим Миколайович, 2004р.

*Андрію Свириду
і Віктору Карпенку
присвячую*

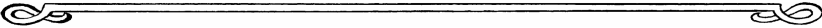
...Воронківська сотня Івана Черпака... Старші мої односельці щось чули про неї, щось пам'ятали. Та минали літа – і їх ставало все менше, давні події забувалися або й свідомо замовчувались – “аби далі від гріха...” І ось раптом – згадки, розмови, суперечки! І перша газетна публікація “То були ще одні Крути” Андрія Олександровича Свирида, учителя-пенсіонера з Іванкова на Бориспільщині. Його батько був у сотні, в боях на Трубежі загинув дядько Опанас...

До цих повідомлень додалися спогади Віктора Степановича Карпенка – мого двоюрідного брата. Від батька і матері він чув про Івана Черпака... Дядько Степан, ще підлітком, возив вояків сотні до Трубежа, де так трагічно склалася їх доля... Не з власної волі возив: кожна військова сила, що владарювала тоді в селі, вдавалася, при потребі, до “мобілізації гужтранспорту”. Вцілів дивом. Тож опісля й розповідав дещо в родині, обережно й скупко, бо мав перед собою гірку засторогу: його молодшого брата, а мого батька Івана, у пекельному 38-му арештували за “антирадянські висловлювання” – деś під Соловками він і загинув...

Пригадалися й мені поодинокі, деś до слова мовлені, згадки про отамана Черпака – суперечливі, неоднозначні. А тепер минуле поставало зриміше... І я не міг не написати. Не для того, аби вершити “суди-присуди”: їх звершило саме життя, хоч мало чому нас навчило... Хотілося пильніше придивитися до людей і подій, поміркувати над трагічними сторінками з життя села в далеку вже громадянську, якомусь “вписати” їх в таку ж складну й трагічну українську історію періоду Центральної Ради, Гетьманату і Директорії... Адже минуле не зникає безслідно – воно з нами і в нас...

Так народилася поема-роздум. Праглося “поміркувати” не лише розумом, а й серцем, бо як серце не дивиться – то й очі не бачать. Бо людям, як відомо, “треба хліба – треба й неба”. Хліб насущний дає нам дбайливо доглянута земля; небо ж наше, окрім сонячно-зоряного небозводу, то наші ідеали, надії-мрії і вірування. Вони ж, небо й земля, хоч і розділені, а роблять одне святе діло: творять життя та оберігають його. Про це варто пам'ятати усім нам – і тим, хто зліва, і тим, хто справа, – виборюючи для України кращу долю.

Микола КАРПЕНКО

...На Аскольдовій Могилі
Український цвіт! –
По кривавій по дорозі
Нам іти у світ.
На кого посміла знятись
Зрадника рука? –
Квітне сонце, грає вітер
І Дніпро-ріка...
На кого завзявся Каїн?
Боже, покарай! –
Понад все вони любили
Свій коханий край...

Павло Тичина
(1918)

ЧАСТИНА ПЕРША

* * *

“Допоки ще уява творча спить,
і факт – голісінький! – не вдягся у деталі,
видіння не чіткі і наміри не сталі, –
вона ще не прийшла, твоя жадана мить...”

Так думав я впродовж останніх літ.
А десь в душі заклично сурми грали –
і сотню оту Йванову збирали,
бо вже благословилося на світ.

І серце стрепенулось:
 о життя!
То що ж ти вершиш —
 волю чи сваволю?
Одних на мармур,
 інших в забуття,
немов для них —
 ні боротьби, ні болю?

Немов для них байдуже, де лягти,
для чого жити і за віщо впасти:
під стягом жовто-синім

чи серпастим,
з одчаю чи свідомої мети?

Живий би був Іван –

він би сказав стократ,
ні страхом, ані сумнівом не скутий:
“Ти з Муравйовим?

Ну, а я – під Крути!” –
як написала жінка із Карпат.*

Років табун відбіг в минуле стрімко,
та правда-істина –

вона з людьми, отут:
про неї свідчить ще одна сторінка
вже про селянський опір після Крут.

* * *

Явила, Іване, тебе нам чи ніч горобина,
чи день нерозквітлий, що згас в Україні сльозах?
Ти дійство свідоме чи дика свавільна гроза?
Про тебе мені повідала ще тітка Горпина.

Уперше від неї почув цю легенду живу,
коли до села завертав, як траплялась нагода,
звідтіль, з Прикарпаття,

де воля, нескорена й горда,
не рік і не два дратувала й лякала Москву.

* Поетеса Ольга Бабій з Івано-Франківська.

Запитує тітка:

“Ну, як поживаєш отам,
чи й досі, Миколо, тривожать ще хлопці із лісу,
бандери оті?..

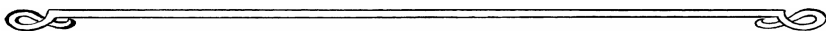
Тут всіляких чуток достобіса!
Війна закінчилась,
а мир для людей не настав.
“Східняк” – “західняк”...

Партизан чи бандит –
хто встає
захищати своє,
до кінця боронити своє?

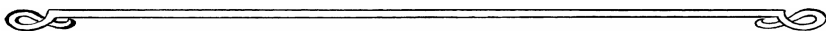
Та й воно ж бо яке?
Ніби дві України в одній...
Хто розсудить по правді?

Божа воля чи помста і сила?
В “Кобзарі” я читала
рядки про Тараса Трясила.
Хто ж Трясило тепер –
той, хто праведний звершує гнів?

З молодих своїх літ
пам’ятаю тривожне й сумне,
коли наш Вороньків
розвела-поділила незгода:
“революція, рівність,
братерство і воля й свобода!”
І кожнісіньке слово
обагрене кров’ю й вогнем.

Одні за радвладу –
 червоні, здебільш хутірські:
комнезами, комбіди,
 комунівці перші опісля...
А їм насупроти –
 Йван Черпак із ватагою звівся:
гайдамацький загін,
 а чи вільні оті козаки?..
Молодий одчайдух!
 З виду красень,
 а зростом, як ти,
може, вищенький ледь...
 А вже спритний – таких пошукати!
Як ховався від облав, –
 забігав і до нашої хати –
ми жили поблизу,
 та й хотілось його вберегти.
Свою сотню-загін
 то й на військо червоне водив,
десь туди, на Трубіж...
 Правда, звідти вернулося мало...
І по-різному Йвана
 свої ж земляки називали,
особливо удови,
 що згубили мужів молодих.
“Потягнув їх на смерть!..”
 А невдовзі загинув і сам...

І від страху
 про нього
 досі й слова ніхто не сказав.
Хлопців з лісу згадали –
 з минулого от і встає
одчайдушний Іван,
 що умів боронити своє...”

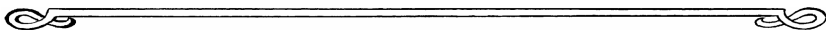
Ми й далі говорили – вже про інше.
Та в совісті і в пам’яті на дні
німим докором дошкуляв мені
початок ненаписаного вірша:

“Який же ти поет,
 як про оті боріння,
що потрясали кілька літ село,
не скажеш ні рядка,
 немов їх не було, –
аби наступні знали покоління?”

* * *

*Тут про Вороньківську сотню
за т. зв. Рум'янцевським описом
України в 1767-69 рр.*

...Піднімає короговку
козацького війська
Переяславського полку
сотня Вороньківська.

А в отій вояцькій спілці,
десь там, за роками, –
два моїх однофамільці
поміж козаками.

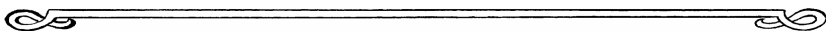
Ой ви, Альто і Трубайло,
Ікво вздовж яруги!..
З них один назвавсь Михайлом,
а Степаном другий.

Що в одного – скарб добірний
до лицарства й моці,
а в другого – коник вірний,
шабелька при боці.

Що в одного не опруги
поля – десятини!
А на ньому отой другий
жне “із половини”.

Ой ви, Альто і Трубайло,
Ікво, ледве знана!..
Від кого ж я –
від Михайла,
а чи від Степана?

Чи Михайлом, чи Степаном
у роду гордились?..

А, може, то батько з сином
так розпорядились?

Може, предківська наука
так себе являла, –
аби земля в одні руки
дітям потрапляла?

Щоб не гасла сила полку,
рід не перевівся!..
Піднімає короговку
сотня Вороньківська.

А в отій хоробрій спілці,
десь там, за роками, –
два моїх однофамільці
поміж козаками.

* * *

...Та вона відродилася, сотня ота,
у двадцятім столітті,
у двадцяті літа,
коли знявсь в Україні буревій-ураган!
І очолив її сотник Штурба Іван,
а точніше – Черпак,
Штурба – то для села.
Кілька літ вона боєм-повстанням жила,
бо мінялася влада,
як наслання страшне:

хтось приходить сьогодні –
завтра хтось прожене.
Різні стяги і гасла...
Аж холоне душа!
Тож бувало, що з влад –
одна й друга чужа.
Або добра одним –
іншим зла і лиха...
За обставин таких –
не втекти від гріха.
Та й куди ж ти втечеш,
щоб по-своєму жить,
як по душу твою
третя влада біжить?..

Хто покірним не став,
той і вибрав одне:
“А чи пан, чи пропав,
якщо зловлять мене;
та допоки – мої
і мій дім, і мій лан!” –
так сказав сам собі
непокірний Іван.
І не лише собі,
а ще й друзям своїм,
що наважились теж
боронити свій дім.
І не лише удома,
а й в селах довкруг,

де знайшовся такий,
як і він, одчайдух, –
як ті Шепель Йовхим
чи Свирид Опанас,
що іменням своїм
обізвались до нас,
або Яків Угро...
З давнини, з далини
зберегли про них пам'ять
онуки й сини...

Батько мій – теж Іван,
ви об'я – земляки.
Тобі – рідне село,
а йому – Соловки
за останнє пристанище
тут, на землі...
Невідболений біль,
невигойні жалі!
Та у серці своїм,
як веліли згори,
не ділив я народ свій
на два табори,
бо пізнав з юних літ –
мене вчила війна! –
що одна Україна
й біда в нас одна.
І як з розбрату вийдем,
як з тої тюрми, –

Україна воскресне,
і воскреснемо ми!

* * *

...Народ, Іване, – дивний він, народ,
відколи кривда володіє світом.
Ти для одних – герой і патріот,
для інших – був й залишився бандитом.
Не подивуй – так навчені були:
всі, хто супроти “рідної радвледи” –
то носії відступництва і зради,
що “за мідяк Вітчизну продали”.
І діти відступались від батьків,
зрікались і “засуджували злочин”:
їм гасла заміняли слово отче,
адже ті гасла – від більшовиків!

Ще дехто з нас, не зрозумівши брата,
хоч в душу в’їлась кривда вікова,
стотисячне повстанство у Карпатах –
бандитами і досі назива.

А хто вдереться в хату і безкарно
утверджує невгодне і чуже?
Він рятівник, месія? Та невже?!
Чому ж душі так боляче і хмарно?

А хто народу цілому, країні
нав’язує свій ідеал життя?..

О, як ми звикли зміщувати нині,
не за адресою,
лайливі поняття!

* * *

...Окопник воювати не хотів,
розпропаговане,
розклалось царське військо...

Іван був з тих, що їхали з фронтів
до Києва в частини українські:
в Центральній Раді пошукати правди –
Вкраїни суверенної заради.
А в тій центральній “українській хаті” –
всіляких течій і всіляких партій
Грушевський з Винниченком позбирали:
есери, і есдеки, й федерали, –
щоб миром все і ладом!

Тож щосили
в Росії автономії просили,
бо се ж назовні, формою, а змістом –
усі ж немов свої, соціалісти:
відмінність у відтінках не завадить!..

Та поруч діяли і більшовицькі ради,
а в них єдине гасло – централізм!
“У пролетарську боротьбу не лізь
з розмовами про вільну Україну –
це революції страшний удар у спину!”

До “централізму” ж,
у момент критичний,
додати можна ще й –

“демократичний”:

себто, у межах певних, говори,
але підлеглість –

“ЗНИЗУ ДОГОРИ”!

Аби всі сили – ув один п'ястук,
в одній державі і єдиним фронтом;
всіляким же “місцевим патріотам” –
петлю на шию

та й на добрий сук...

* * *

Тож в Києві.

ХОЧ ВІЙСЬКА – ГАТЬ ГАТИ,

а всюди – ради,

ВСЮДИ КОМІСАРИ;

і коли з півночі посипались удари –
вже на підмогу й нікому прийти.

Окопник “по своїх” стріляти не хотів – розпропаговане,

стояло збоку військо...

Іван же з тих, що їхали з фронтів, щоб курені поповнить українські, – виборювать Вкраїні кращу долю, звільнять її від імперських тенет... Його не влаштував “нейтралітет” в борні за рідну землю і за волю.

Ся нерішучість уряду і військ,
під впливом більшовицьких агітацій,
Івана й підштовхнула до повстанців –
натуру ж мав тверду,

характером не віск!

А недалеко, поруч, – рідний дім:
при зброї, з друзями,

він і прибивсь додому;
і вибрав свою “лінію” свідомо,
хоч був двадцятилітнім, молодим.
Навчали буревії та фронти,
щось засівалось і в церковній школі,
в отій парафіяльній, –

як у полі

добірний знак, що здатен зацвісти.
В життя живого вчився самотужки,
читав і передумував усе,
що і хвилює й роздуми несе,
і осіда в душі після “усушки”.

Село ж – воно поділене з віків,
і майже класово – не треба і ділити:
осердя в нім –

нащадки козаків,

околиця –

нащадки “посполитих”.

І для примирення

це був недобрий знак,
хоч люди всі близькі і навіть рідні,

але основою – заможний середняк,
Романків-хутір –

переважно бідні.

Іван – із козаків:

там “родова прописка”,

в нім духу вільного не обірвалась нить:

“Була колись тут сотня Вороньківська –
я маю оту сотню відродить!”

І віродив, зібрав таких, як сам,
одчайну молодь фронтового гарту:

вони життя “поставили на карту”

в кривавій грі, як вибухла гроза.

Вбивали їх, вони когось вбивали

у люту громадянську ту війну,

і, кажуть, курінному підлягали –

у Переяславі отаману Міхну.

Від нього мали і отой наказ:

на Трубежі “червонців” зупинити...

Два боки барикад...

То на яким “бандити”?

Адже “не я іду,

а ви йдете на нас?!”

* * *

Ще рік тому, і майже в тім числі,

щоб світ не визнав вільну Україну,

більшовики Центральній Раді “в спину”

і справді вдарили –

у превеликім злі.

Із Харкова, через Полтаву, пруть!

Від Брянська насувають через Глухів,
а з Гомеля – на Бахмач...

В завірюху
січневу там під Крутами впадуть
тих київських одважних юних триста:
в бою – лиш частка...

Решту переб'є
матроська лють, довершивши своє,
як увірветься Муравйов до міста.
Бо Києву підтримка звідкіля?
Кіш гайдамацький

та Козацтво Вільне...
Покликала мільйони Україна, –
а юнаками діри затуля
і тут, і там, де виникли фронти.
Поможуть ще колишні полонені –
стрілецтво січове,
братове наші кривні,
курінь той галицький,
що не згубив мети...

* * *

На перемових, в Бресті, –
теж зима:
перерва на січневих днів десятків...
Й більшовики запрагли доказати,
що України взагалі нема,
яко держави...

“Є Росії частка,

де уряд харківський
постав з недавніх пір –
от з ним і домовляймося про мир”.
Центральній Раді готувалась пастка!

Вже перед тим, як грянула гроза
для Києва в лютневу ніч холодну, –
четвертий за числом Універсал
проголосив Республіку Народну,
і незалежну й вільну,
Українську!
Закон про землю прийняли тоді,
і ще один закон,
який сприяв біді:
не про збирання,
а про...розпуск війська!
Щоб мирний в Бресті засівати лан:
мов, геть війну, зрікаємося зброї...
І вчинять “громадянської герої”
криваву різанину для киян:
як хижий звір, що свіжу чує кров,
наситив свою лютість Муравйов,
на службі в рад полковник учорашній...
Невже більшовикам
не грішно і не страшно?!

Рік проминув – і виявилось: ні!
Не допалили Київ у вогні
і недомучили: більшовики і знов

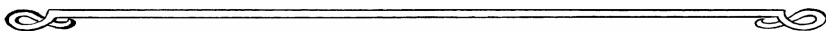
на Київ пруть –
“хохлам пускати кров”
руками тих же здурених “хохлів” –
Антонов-Овсієнко військо вів.

* * *

...Тоді Іван і опинивсь в селі.
На Раду злі, на її уряд злі,
що Київ не зуміли захистити,
хто небайдужий –
вибирався звідти –
шукати свого місця в боротьбі
за рідну землю й волю України;
і “отаманив”, доки не зустрине
Морозова чи Рогова собі –
убивць з отих чекістських “спецзагонів”,
що рясно їх “насіяли” червоні.

...Центральна Рада ще прийшла і вдруге,
вже з німцями, а ладу не дала:
не мала війська!

І людей села
не вміла захистити від наруги.
Хазяйнували німці, австріяки,
бо за “підмогу” –
їм давайте хліб!
А як він вродить,
отой щедрий сніп,
як всюди незасіяні ділянки?

Земля чия? Господар хто на ній?
Не сказано рішуче й остаточно.
Хто мало має –
 більше взяти хоче;
в кого – в багатого?
 “А це моє. Не смій!”
Примушували силою: роби!
Та в час анархії
 завжди на силу – спротив!
І “отаманство” нікому збороти,
і в сварках-розбратах
 уже не до сівби.

До Уряду втрачається довіра...
Німецькі знахабнілі командири
втручались в хід вже й польових робіт –
і за конфліктом вибухав конфлікт.
Вже й карами грозився окупант,
схотів – “синьожупанників” роззброїв...
І всюди люди бралися за зброю –
й на власний ризик свій творили лад.
І все частіше стали нарікати
статечні хлібороби-демократи, –
аж поки в Києві, зібравшись на з’їзд,
обурені із кривд своїх і бід,
обрали гетьмана України і народу,
у німців заручившись про згоду.

І се у дні, коли Центральна Рада
конституційний схвалює проект,
а пан Грушевський,
пізнавато, правда,
в республіці став перший президент?!

* * *

...Гуманні тільки милість-доброта,
і співчуття, і діло доброчинне;
а засоби злочинні, то й мета –
найблагородніша! –

як не крути, злочинна.

Від істини цієї не втекти
ні силам лівим, ані силам правим,
бо право сильного –

вельми лукаве право,
жадобою принесене в світі.
Жадобою чи влади, чи грошви,
чи помсти

або заздрісного оком.

І найсильнішому

воно вилазить боком,
як гнів людський
зірветься з тятиви...

* * *

Отак гетьманський ставсь переворот.
Центральна ж Рада –
що їй дати до честі?

Державницьку ідею, як прищестя
впродовж віків загублених чеснот!
До незалежності –
від підданства, за рік,
зборовши автонома-федерала
в собі!..

Історія всього багато знала,
та нас опісля сором би не пік,
якби нам, українцям, не “якби”!..

Набивши об минувшину лоби,
ми схаменемось...
десь через століття;
потилицю почухаєм: “Коли б...”
І знову недругу виносим сіль і хліб,
а власну гідність виметем, як сміття.

Центральна Рада...

О повчальний час –
двох революцій розповінь бурхлива!
Життя нового засівалась нива –
підвалини старого час потряс
і зруйнував:
війна, війна, війна!
Соціалізму панівні ідеї...

А Україна?

Що піднять для неї
на рідний стяг, щоб ожила вона?

Державницьку свідомість!!

Приглушив

за два віки її режим царату...

І чесний мир!

Не кару на відплату, –

хоч хтось її, напевне, й заслужив.

І от в часи анархії й війни

ще молоді українські дипломати

зуміли в Бресті мудро трактувати –

і там свого добилися вони:

Європа визнала, що Україна є

і має право незалежно жити!..

А після, виявляється, – “бандити”

всі, хто беріг-обстоював своє.

Про все подбали:

про визнання прав

жить суверенно, про культуру й мову...

Й дали сусідам захитать основу

того, що власний розум позбирав!

Роззброїли своїх же вояків,

себе й Росію кличучи до миру,

ледь-ледь відвівши вікову сокиру,

що постинала голови батьків...

Вона безжально впала і на вас,

як падала впродовж віків не раз.

І ваш “соціалізм”

зрубала теж сама:

“Або ви з нами – або вас нема!”

* * *

Іване! Це я нині, а тоді?
Вкраїна молода, і всі ви молоді,
як ось на фото –
там, де ти з сестрою
в святковому національнім строї.
Ви стоїте рукою до руки.
В обох вас вишиті біленькі сорочки.
Ти в жупані, а на сестрі карсетка.
Ти в шароварах...

Чоботи “від предка”
іще, мабуть, бо, видно, не нові,
і лиш чомусь картуз на голові:
чи шапки гарної в ту хвилю не знайшлось,
чи так у Воронькові в нас велось?
На шиї у сестри –
намисто в п’ять разків,
просте, звичайне,
не якісь дукати;
на ній рясна спідниця,
замість плахти,
і черевички – може, й від батьків.
А ще між вас, від низу догори, –
частенько так на “карточках” старих –
всіх барв і форм,
прещедро, квіти, квіти!
Ідилії такий, ну, як не порадіти?
А он ще й ліва сестрина рука
до серця ніжну квітку притиска...

Але ви не усміхнені...

Чому?

Лишень думками думу перейму –
та й знову повертаюся туди,
де ваші загубилися сліди...

Коли ж то?

Не за гетьмана Павла,
як Україна трохи ожила
і навіть лад наводила у хаті,
де всі були б і вільні, і багаті?
З'явилася й ота “тверда рука”.

То, може, виб'ємось

і з-під більшовика,
з-під німця теж,

і заживем, як люди, –
і світ нас зрозуміє
й не осудить?..

ЧАСТИНА ДРУГА

* * *

Минувшина...

Вона у нас одна...

Не називаю рясно імена,
аби живим не завдавати болю
й нащадків...

не розводить між собою.

А ми ж таки ділилися премного!

З обставин, примусу,

і... з розуму дурного

та з пристрастей,

з гордині і гонору,

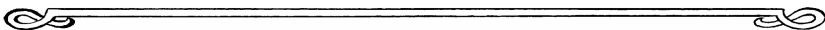
від гніву й злості,

коли брали гору

та спюювали, як оте вино.

А гетьман – він хотів

нас поєднать водно?..

Сама ж вона, ідея гетьманату,
ніколи не лишала нашу хату,
жила на Україні од віків –
синам передавалась від батьків;
жила й тоді, як з власної ухвали
соціалістами і поступовцї* стали...

Події ж круто поміняли настрій,
як стяги жовто-синій і серпастий
в кривавій січі падали укупі;
а ще у Києві...

оті п'ять тисяч трупів!
Всі ждали змін. Більшовики і німці
селянам вже сиділи у печінці.
“Анархії на згин
потрібна диктатура!
Хоча б на певний час –
де-факто і де-юре...
Кого ж у гетьмани?
Цивільного? Не те –
вже досить кривди
лупцювали словом!”

Гадали-думали статечні –
й поступово
на з'їзді склали рішення оте.

* Товариство українських поступовців (ТУП), що десять літ існувало як по-надпартійне, після 1917 р. змінило назву на Партію соціалістів-федералістів (лідер М. Грушевський).

Хай буде гетьман
з роду Скоропадських –
Павло, нащадок славних козаків:
він Перший Корпус Український вів,
був отаманом Вільного Козацтва!
Відомий військовик і патріот,
немало він поєднував чеснот
в собі, як постать
знана й поважана;
ще й шарм легкий
аристократа-пана...
Але ж до німця треба бить чолом:
переворот – се під його крилом!

Які умови здирця висуває?
Угоду в Бресті гетьман визнать має;
Центральну Раду має розпустить,
відкласти також Установчі Збори –
до настання “спокою і покори”;
а польовим судам дозволено судить –
хто окупантам шкоду завдає;
всяк вільно хай купує-продає;
на землю власність мають поновити:
отже, за землю треба заплатити –
хто не своїє ухопив-надбав...
Нові вимоги, бо нова доба!
Маєтки всі великі – зберегти,
інакше звідки хлібові прийти?

Бо найважливіший пункт для окупанта –
він є один:

за поміч – хлібом плата!

* * *

В Конгресу хазяїв* були діяння скорі:
обрали гетьмана, в Софійському соборі
єпископ Никодим Павла миропомазав –
й Центральна Рада вже “за перелазом”;
і вже не УНР –

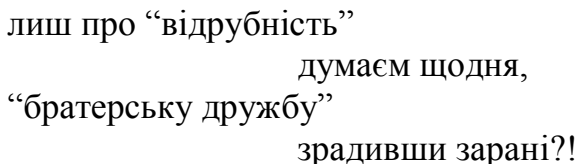
на вивісках стократ:
“Держава Українська, Гетьманат”;
і навіть на грошах,

але це вже пізніше:
привезено з Берліна гривні лише –
ще “уенерівські”, нових іще нема...

А гроші?! Демократія сама:
їх вартості – на мовах чотирьох,
що дав народам сам великий Бог:
там України і Росії мова,
і польська, і єврейська –

слово в слово:
якби не цифра –
не усім і вгризти;
а кажуть:
ми одвік – “сепаратисти”:

* З’їзд хліборобів-демократів 29 квітня 1918 р. у Києві ще називали Хліборобським Конгресом (було до 8 тисяч учасників, переважно селян, від восьми губерній України).

...Молебінь на Софійському майдані
завершив те гетьманське обрання,
з усіх обрань – подвійно велелюдне...
Та випав строк Павлу –
 від травня і до грудня,
коротший, як Грушевському, гетьмане...
Що ж гарне там було
 і що було погане?

А це вже як дивитись і кому:
щось до душі, скажімо, одному,
а другому – убийте! –
не підходить...
Звідсіль і починаються незгоди.

* * *

...Програв – то й поступайсь:
люби чи не люби.
Державні установи
взяли без боротьби,
бо на підмогу-захист
в гріркі години ці
прийшли Центральній Раді
лиш січові стрільці,

ще й спробу боронити
вчинили на той тиск –
і трьох старшин забито
із гетьманових військ...
Розпущено Центральну...
А як же голова?
Приватної особи
він статус здобува:
Грушевський оселився,
з усіх отих досад,
під Києвом на віллі –
звесь “Виноградний сад”.
На всьому цьому, власне,
й скінчивсь переворот...

За книги – пан професор...
Павлу – гора турбот!
У “Грамоті”... він скаже
(“універсал” – старе?),
що “всю повноту влади
на себе він бере”,
щоправда, тимчасово...
Бо узаконить все
отой, що буде обраний,
вже Український Сейм.
Міністри всі звільняються,
а урядовці всі –
беруться хай за працю
“по весняній грозі”!

Святе – приватна власність:
поновлюєм її,
а хто малоземельний –
щоб серця не труїв:
наділимо землею!
Народ не без батьків...
Вони ж і забезпечать
права робітників.
А наша Україна –
уже не УНР:
“Держава Українська” –
назветься відтепер! –
так до народу каже,
і слово це тверде,
він, гетьман України всієї і те-де...

Та звідти і почнеться
історія сумна –
ой, дуже довго боком
вилазить нам вона!
Це що ж воно змінилось –
чи форма, а чи суть?
Безплідні, злі боріння
Вкраїну потрясуть.

...Якщо уже прийшла “людина сили”,
котрої для України не стача, –
чому ж ви не підставили плеча,
коли вас до співпраці запросили,

добродії шановні – федерали?
А ви, есери, ви, есдеки, ви...?
І знов соціалізмом запалали,
а все трагічне – геть із голови?
Ви в партіях позамикали двері,
щоб не приходив “свататись жених”:
мовляв, “хай гетьман спробує без них!”
Патріотизм! – в словах та на папері?
Свого “соціалізму чистоту”
в єднанні з гетьманом
 боялись забруднити?
Ох, діти України, вчені діти,
коли ж ви спільну знайдете мету?!
У будівництві власної держави
відмовились узяти участь, так?

...От і метався наш Іван Черпак
із сотнею від слави до неслави...
Тепер ми скрізь шукаємо героїв;
а серед них, у списку одному,
ті, хто зшивав і хто лукаво кроїв
соборність на українському лану!
Соціалісти – з німцем трактувати
тоді воліли більше, ніж з Павлом,
бо гетьманат – новим вважали злом...
І навіть хлібороби-демократи,
що гетьмана до влади привели,
урешті-решт розпались на дві спілки:

дрібніші власники:

“За незалежність тільки!”

За “федерацію” – заможніші були.

* * *

“Людина сили” – гетьман, але ж де
ота військова гетьманату сила?

Бо попередня влада залишила
план замість війська, що роботи жде.
Ми й нині згадуєм про вісім корпусів:
мовляв, їх мала – і не скористалась...

Усі вони ще тільки ... планувались,
в майбутній моці і в усій красі!
Дивізій кінних аж чотири теж, –
за принципом наявних територій...

Проект, як мовиться,

і справді неповторний:

був – і загув, од правди не втечеш.

Не встигли те здійснить

ні Рада, ні Павло:

мобілізація початись мала в жовтні...

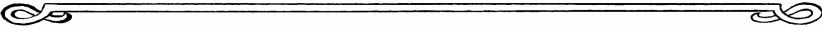
А травень-вересень?

А як же бути сьогодні?

Надії гетьмана мандрують у село!

До революції козацтво там, як стан,
у двох губерніях віддавна існувало,
і мешканці сільські

там знали й відрізняли:

хто родом з козаків,
хто вийшов із селян...

Отож в губернії хай буде власний кіш,
отамана обравши кошового;
в коші – кілька полків,
а все козацтво строго
приписане до сотень чимскоріш!
Дивись, і “отаманству” добрий знак
се буде – скличем до одного війська!..

...Чи не тоді у сотню Вороньківську
й оформивсь твій загін, отамане Черпак?
Не міг же силоміць козацтво об’єднать
ти аж з Іванкова чи навіть Рогозова?
Гетьманського було потрібно слова,
аби з сусідніх сіл в одну зібрались рать –
у сотенну, а там і в полкову,
туди, до Переяславського полку!

...Гармати б’ють,
шиплять в снігу осколки...
І кров – трояндами на білому снігу...
“До мосту, гей, до мосту всім скоріш!” –
гука Іван; та чи не пізно, Йване?..
“Лежить Трубіж, немов двосічний ніж,
на Альті знову ордища поганих...”*

* Рядки з вірша Миколи Боровка.

Ще хазяйнує німець...
Більшовик
збирає знову сили для походу.
Жорстокий вік!..
Який жорстокий вік!
Червоною гадюкою несе Альта воду.*

* * *

...Часи безумні, коли “кров за кров”,
як лють і помста накликають грози...
У Києві сваволив Муравйов;
Іванові судивсь чекіст Морозов.
Приїхав, запитав:
“Де тут живе Черпак?”
А Йван і відповів:
“Черпак перед тобою!”
І безоружний здавсь –
без опору, без бою,
хоч був же гайдамака з гайдамак!
І це бандит?
Та й, врешті, хто ж бандит
із двох отих, що стрілись на дорозі?
Іван довірився, хоч знав ціну погрози,
а той чекіст убив його – і квит!
І не самого: ще убив кількох
Іванових колишніх побратимів –
кого в той день вхопив,
чи пак, “затримав”,

* За Т.Г. Шевченком.

бо він вирішує, бо він і цар, і бог.
І навіть до райцентру не довів –
на півдорозі, у яругах, стратив:
був прокурором і суддею й катом
від імені “усіх пролетарів”.

...Згадуймо, згадуймо класову мову –
втямив її наш палаючий край.
“Вийшов один і сказав курінному:
– Я комсомолец, стріляй!”*

Йване, а ти не отак хіба вийшов,
смерті навстріч з двору вийшов не так?
“Де тут Черпак?”

“Я отаман Черпак!” –
аж відсахнувся з подиву прийшлий.
Обшукали тебе – а ніякої зброї,
забрали іще однодумців шістьох...
Заховався один – то гранатою в льох!
Ми ж отих людоловів
будем звати “герої”.

* * *

...Вік двадцятий
отак вам судилось зустріти –
під стягами різними вбрід перейти,
народу мого порозстріляні діти,
розведені на супротивні фронти.

* З широковідомого вірша Володимира Сосюри.

Така вона, Йване, за довірливість дяка:
о, як лютував той чекіст!

Бо хто ти для нього?

Куркуль, гайдамака,
а, може, ще й “націоналіст”?!

В заможних щось,
було, й “реквізував”
і не завжди боровсь за праве діло, –
та просто так, нізачо, не вбивав,
хоч декого й тримав ти під прицілом.
Ще молодий, душею безборонний, –
аж пізній жаль по серцю зашкребе...

...Григорій Мелехов

отак над тихим Доном
шукав і не знаходив сам себе...
А ми хіба сьогодні не шукаєм
свою дорогу і свою мету?
І, ніби ж за Вкраїноньку святу,
хоч не б'ємось, так лаємось навзаєм!
Дай, Боже, нам знаходить без борні,
без збройного конфлікту між собою,
бо, окрім жертв, що винесемо з бою,
як свідчать всі
залиті кров'ю дні?

Бо найбільший то гріх,
коли б'ють по своїх, –
край наш досить подібного звідав!
Не сповідую лють,
коли кривного б'ють,
за союзника
взявши сусіда...

Давайте ж розум свій
ще й совістю узброїм,
коли говорим про минулі дні...
Два роки я віддав страшній війні –
і знаю, як непросто бути героєм.

* * *

...Сьогодні Йвану докір, як розплата,
від тих, кому не по дорозі з ним:
“Він, кажуть, вбив двоюрідного брата!
Якої треба більшої вини?”

І справді – вбив, “за явну, чорну зраду”,
коли із сотні, в найскрутнішу мить,
втік до червоних –
милість заробить:
завчасно повідомить про засаду?..

Трагедія, що пам'ятна донині,
тоді і сталась там, на Трубежі.
“Гей, браття, як молитву, прокажіть:

ми ворога тут зупинить повинні!
Не дати йому до Києва пройти
або хоча б затримать,
скільки можна...”

Пора була сувора і тривожна,
але по-різному там повелись брати.
Один очолив сотню, що стяглась
із ближніх сіл, і готувався до бою,
а другий того бою налякався:
“Навіщо марно жертвувати собою?”
Не знаємо, як все воно було, –
про ті події свідчення непевні:
запам’ятали дещо рідні й кривні
від тих, кому вціліти повезло.

Одне тільки знаємо з певністю ми:
то були другі Крути!
Два дні гуркотіли гарматні громи –
в лютому й опір лютий.
Підлітком ще і мій дядько Степан
возив на Трубіж повстанців...
“Гарний був план – та зірвався план,
як почалося вранці.
Через ріку – залізничний міст.
Розібрано рейки... “Цілься!!”
Бронепотяг, однак, не звалився під укіс,
а перед мостом... спинився.
Хтось попередив, хтось застеріг –

звідки б червонцям знати?..
І по загону, що зарився в сніг,
вдарили раптом гармати.
А в хлопців що? Гвинтівки, гранат
якийсь там десяток, може...
Ще кілька прицільних залпів з гармат –
і ворог нас переможе.
Ховайсь – не ховайся, хоч сяк, хоч так:
бронепотяг не візьмеш штурмом...
І надумав отаман Іван Черпак,
він же, по вуличнім, Штурба:
перебіжками, швидко, тільки вперед –
тобто, під захист мосту!..
Та б'є-захлинається їх кулемет;
бігти ж в снігу не просто.
На наших очах не один поклавсь:
живий, а чи мертвий хто там?..
А тут – звідкіля вона і взялась? –
бачим: червона кіннота!
Над нею, у лавах, шмат кумача,
мчать через рейки і шпали...
Тоді, хто при конях – навітікача!
Решта – навіки упали.
Довго вчувавсь мені дзвін підків,
довго оплакував хлопців
ближній Іванків... і наш Вороньків...
Гусинці... Кийлів... і Проців...”

Сьогодні Йвану докір, як розплата,
від тих, кому не по дорозі з ним:
“Він, кажуть, вбив двоюрідного брата!
Якої треба більшої вини?”

І справді – вбив, за явну, чорну зраду,
коли із сотні. в найскрутнішу мить,
втік до червоних – милість заробить,
а чи від страху...

полюбив радвладу?

І, може, попередив і доніс –
отам, на Трубежі,
де залізничний міст?..

* * *

...Гріхи та прогріхи...

Хіба це вдивовижу?

За кожним з нас їх досить вистача.
Але кого я справді ненавіджу –
так це вже, люди добрі, “стукача”!
Того, хто і підслуха, і дослуха
довірчо мовлене у товаристві – все! –
бо має нюх собачий, довгі вуха,
а потім, “кому треба”, донесе.

...Три роки, як скінчилася війна.
Життя тече під мирною зорею.
В стрілецькому полку – артбатарея,
і я в тій батареї старшина.

Після фронтів, пекельної грози,
вивчаєм політграмоти ази...

“Сьогодні ми у перемозі й славі,
та вдосталь горя декому стає.

Чому ж наш Вождь

не їздить по державі,
аби дізнатись, як народ живе?” –
так запитав один з навідників,
на стрільбах дивізійних –

кращий з кращих...

Я відповів, як вмів і розумів,
і в тім нічого злого не побачив, –
аж поки не дійшло до трибуналу:
той “факт” нам

грізні судді пригадали...

А плата за цікавість отаку?

Дали тоді сім літ навіднику!

Вся батарея вуликом гула:

“Хто ж це між нас негідник і падлюка?!

Це ж треба: слухав, записав, настукав...”

Шукала батарея...

І знайшла!

Ним виявивсь тихоня із тихонь,
частенько неохайний, вайлуватий:
його доводилось постійно “муштрувати”,
щоб хоч слабенький “викресать вогонь”.

Не знаю, чим скінчилися б вони –
гнів та обурення:
розправилися б з ним!..

Та раптом він із батареї зник,
як і отой нещасний навідник...
З тих пір в мені росте, навдивовижу,
гнів праведний, як підле зустріча.
Але кого найбільш я ненавіджу –
так це вже, люди добрі, “стукача”...

До чого я, спитаєте, веду,
для чого я згадав се підле дійство?..
Не тільки лють –
штовхає й гнів на вбивство,
як хто свідомо кине у біду,
Івана й сотню кинули у неї –
не просто ж так
спинився той состав:
хтось про засаду їхню нашептав?!
І хлопців розстріляли батареї...

А вірність і довіра – то святе:
не раз я думав-міркував про те.
...Село під німцями. Панує лютий кат.
А гнів твій – громом котиться із тиші.
Із друзями іду повз старостат,
у пазусі – антифашистські вірші.
Я згодом їх читатиму не раз,

як зберемось гуртом на вечорниці:
однолітки й дівчата-чарівниці,
і гнів отой з душі –
він поєднає нас.

Читав я – і ніхто на мене не доніс:
такого б мої друзі незлюбили,
помстилися б, а може – і прибили,
щоб з нього злий шептун,
запроданець не зріс!

* * *

...Поновленням козацтва дві мети
хотів тоді пан гетьман досягти:
створить верству, заможню-середняцьку,
і водночас надійну твердь вояцьку,
зіперту на традиції старі,
“іржею більшовизму не зіпсуту”;
а щоб уникнуть заколоту-бунту –
він та Козацька Рада угорі.

Чернігів, Слобожанщина, Полтава
нехай полки готують до змагань!
“А, може, і Донеччину й Кубань
в орбіту Української Держави
нам стане сил опісля утягти –
задля святої нашої мети?
Аби устояти, аби розправить крила!”
Таку він думу сокровенну мав.

“Сей гетьман – він Державу будував!” –
ми лиш тепер
отак заговорили...

Що ж він зробив?
Розвидниться пізніш,
на ґрунті доброму,
де не одна лиш глина, –
як позбирає мати Україна
своїх дітей з кривавих роздоріж.
Бо за радвледи все ховалось в млі,
хоч ніби ж –

“з ночі сонечко звелось!...”
Держава гетьмана?
Про неї взагалі
ніде ні словом вголос не велось.
Був “фронт південний”,
з німцем боротьба,
під стягами червоними повстанці –
відомі всім богунці, таращанці,
клас, що скидав “тяжке ярмо раба”,
бив “біляків” і “націоналістів” –
злидота у селі і робітник у місті...

І справді, гетьману –
довкруг одні фронти:
назовні – більшовик,
всередині – зневіра

та опозиція –
своя, українська, “щира”,
окрім російської –
з підпілля, з темноти.
Бракує війська!

Німцю уклонись,
бо ти залежний, бо такі умови
іще від Бреста – дай обов’язково
і хліба й м’яса, цукром поділись!
На землю поміщицьку селянин
чекає: дай, до того ж без оплати...
А за умовою:

маєтків – не чіпайте!
І незаможний –
вже в загоні він:
грабує, палить, все бере підряд...
Закон про землю твориться ж неспішно –
“каральними загонами” он пише
його для українця окупант!..
І вже коли дошукуватись правди –
дісталась ота спадщина від Ради –
відповіда ж за неї гетьманат!..

...Се негатив. А чим утішить мав
себе він, гетьман, перед гласом правди?
Заради і Держави, і громади –
дипломатичні зносини уклав
з країн десятком, а, можливо, й більше:

щоб визнали тебе –
 потракувати ліпше,
бо Край і так палав-перепалав!
І про торгівлю, про фінанси думав,
про банки і систему грошову...
Не обійшов у зносінах Москву,
Дон і Кубань, бо манить звабна дума...
Земельної реформи є проект –
Центральній Раді це не удалося:
найкращі правники
 над ним трудились досі.
Тепер би за роботу – і вперед!
На користь люду, що в труді невгавно,
а, отже, і Державі для добра...
І православній церкві стать пора
і Українській, і автокефальній!

А рідномовні школи – завели,
є українські університети:
освіта і культура, і мистецтво –
то крила й дух,
 щоб гідно ми жили.
“Весь Край укрився сіткою книгарень –
стількох видань ніколи не було!”*

Навіщо ж за добро відповідати злом?
Бо люди чолові –
 в полоні власних марень.

* За Дм. Дорошенком.

Бо у Краю – чужак!
Скрізь тліють повстання...
І біс незгоди осідлав коня!
“Пан Скоропадський?
Най і пада нині,
хоча й розсудливий,
хоча і військовик...
Окрім того, що гетьман в Україні, –
він царський генерал і поміщик!”

* * *

...Та й з кінця вересня –
уже для перемови
не стало попередньої основи:
капітулюють турки і болгарі,
Австро-Угорщина розпалась...
Всюди хмарно!
У німців дома визріва гроза!..
Й загроза більшовицька нависа,
бо вже ослабли німці й австріяки...
З Антантою ж –
ой, важко як балакать
про незалежність,
бо “сепаратизм”
всередині колишньої Росії
вона не визнає!
“А Україна сміє –
і заявля про це усюди й скрізь –
державу власну будувать якусь?!”

Великопольща і Великорусь –
вони хай встануть коштом України!
Тому Денікіна – підтримать неодмінно,
щоб на Москву із півдня розгорнувся,
й російські сили антибільшовицькі...

І антиукраїнські заодно?
То як же нам обернеться воно,
коли у гетьмана іще замало війська?
Он Троцький у Москві
сказав одверто:
“Нам треба скористатися моментом;
коли залишать німці Україну,
війська ж Антанти
ще прийти не встигнуть, –
Червоній Армії заволодіть тим краєм...”
Бо України “не було й немає”.

То як – з Денікіним,
а чи з більшовиками –
похоронити власними руками
Державу, що творив
і творить дотепер?
Ні, краще з першими!
Ще ж дух отой не вмер –
про федерацію?
Це ж ваші ідеали,
панове демократи-федерали!..

* * *

Е, ні! Добродій Винниченко проти –
призвідця бунту і перевороту!

Письменник знаний,

знаний поводитир

в собі умів порушувати мир,

умів його порушить і в громаді...

Соціаліст іще в Центральній Раді –

єдиним “лівим” фронтом міг іти

тоді з однопартійцями Росії –

тепер же рідну ниву він засіє

своїм зерном державності святим!

Він проти гетьмана

очолить повстання!

Всі ж перемови щодо їх співпраці –

з Павлом і німцями –

то задля конспірацій,

щоб зайвого украсти в часу дня.

Він вів торги, щоб справу затягти,

стосовно й участі в роботі кабінету –

національного, аякже, не як дехто,

готовий звідусіль

міністрів нашкребти!

А досягли угод,

здавалося, вже повних –

сказав, що “кабінет міністрів –

незаконний!”

Та поспішив до січових стрільців

у Білу Церкву...

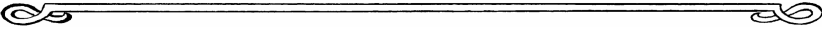
Правда, запізнився:
Петлюра там раніше заявився,
і віжки повстання –
вже у його руці.

“Повстанські сили стільки готував!
І навіть під арештом побував
аж кілька днів...
А вийшло як? О Боже!”

Петлюра, правда, той посидів довше –
звільнили за добу до повстання,
під “чесне слово”
в тім, що не повстане.
“А Симон – в Білу Церкву,
щоб зарані
отамана перехопить звання?..”

Аж з-поміж слів проблісне тінь гордині
й на Симона легенька тінь хули:
повстанців назовуть
“петлюрівці” віднині,
а, може б, “винниченківці” були?

Ще й у книжках напише іронічно –
для його стилю, зрештою, це звично, –
що українські “щирі” патріоти
не раз йому ставали насупроти

і навіть ледве не за барки брали,
махали кулаками і кричали:
“Державу Українську не валіть!
І гетьмана задарма не чіпайте.
Він українець-самостійник, знайте,
достойніший за всю партійну бридь!”
Та, власне, й до сьогоднішнього дня
ще висновків громадськість не зробила:
державність українську загубило
чи дійство гетьмана,
чи ваше повстання?..

* * *

Отож у листопаді, мов назло,
як зблисло чотирнадцяте число,
у день один дві сталися події,
що геть заплутали
всі дії і надії.

Він, Скоропадський,
грамоту підпише,
що Україну порятує лише
союз – державний! –
Києва з Москвою,
як знайдуть спільну мову між собою,
а Біла армія – Червону розіб’є...

А в Білій Церкві думають своє –
там влада Директорії постала

і владу гетьмана багнетом захитала:
звернулася відозвою до люду –
“доценту знищить”

гетьманську споруду!

Сам гетьман –

він тепер “поза законом”:

убити можна або взяти полоном...

Нейтралітет оголосили німці –

у них самих незгоди у домівці.

Основа ж повстання – це січові стрільці.

Крім Церкви Білої, і Фастів ними взято.

Повстанцям залишилось небагато –

узяти Київ, де гетьманська влада

“з кінцями марно зв’язує кінці”.

Ідеї гетьмана – не спрацювали,

бо навіть русофіли – і вони

не “федерації” чекали од війни,

а на “єдину й неділиму” ждали...

Під Мотовилівкою гетьмана розбито –

і до повстанців переходять звідти

лубенці і полковник Болбочан

із запорожцями дивізії своєї;

і навіть сердюки громадою всією, –

чого вже гетьман не передбачав:

“Ой, сердюки, ну, що ж ви, сердюки?!”

Найдовше опирались юнаки:

школярство старших класів,
 гiмназисти, –
як i пiд Крутами
 отих безвусих триста...
Аж поки в груднi,
 рiвно через мiсяць,
своєї влади Скоропадський зрiкся,
а скарб державний,
 щоб грiхом не став,
пан гетьман –
 урядовi передав,
як повелiв закон...
 i добрий тон...
I разом з нiмцями –
 назавжди за кордон.

ЧАСТИНА ТРЕТЯ

* * *

...Бунти і революції, і війни –
і стяг партійним лозунгом горить!..
Іване, в мене будь позапартійний:
так значно легше нам поговорить.

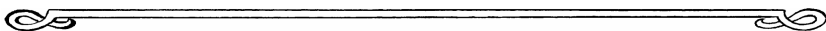
Так буде значно ближче до народу,
щоб дійства проглядать не навмання,
а так, як матері,

що дивляться у воду,
як принесуть білизну до прання:
котру і скільки треба полоскати,
щоб чистою вернулася до хати?..
Щоб тямити певніш, на чім стоїш:
там чорнозем, пісок чи тільки глина?
Щоб читача не відштовхнув
мій вірш,
бо вельми делікатна це тканина.

...Повстанський вітер –
і тобі у груди?
Зухвалий день вже осідлав коня?
У нових спробах є нові знання –
тож вічно й пробують,
як пробували, люди.
І день новий народжується з бурі,
як дні усі, що в битвах почались...
Ось лиш до мудрого
чи прийдемо колись,
бо спроби дотепер –
були не вельми мудрі.

...І знову повернулась УНР,
її підтримали полки козачі.
І твоїй сотні випало найтяжче:
подякуй Богу й долі, що не вмер
отам, на Трубевжі,
що уцілів, не вбили...
А багатьом Трубайло одтрубив,
і злі вітри лютневі одтрубили, –
хоч все, що міг, ти ніби і зробив,
чиюсь, згори, виконуючи волю...

А друзів – чи сніги позамітали в полі,
чи за могилу братську їм ріка?
О доле вояка, непевна і хитка!

В криваву ж бурю й серце ураганне –
шукає правди, множачи гріхи,
бо навіть наші принципи, Іване,
вони бувають добрі і лихі.
Ще гірше, коли й принципів нема –
лиш помста, помста

й нéнавість сама.

Виходили на бій, як на роботу,
вже стільки літ!

А вільна УєНеР?

Була у Києві –

у Вінниці тепер:

там уряд Директорії –

достоту

два дні, як перебравися туди.

До Києва вриваються червоні...

І що ж на тім короткім перегоні,
окрім поразок й нашої біди?

* * *

В рядку занотував:

“окрім поразок...”

І сам подумав:

легко кидать фрази

і людям, і подіям навздогін...

А чи діждались би новітніх перемін,
якби не досвід той, що здобували,
коли боролись тут,

жили і помирали,

та змогу мали глянуть не здаля
на тебе, вічна батьківська земля?

...Було! Врочистий до столиці вступ.
Парад військовий на Софійській площі,
де стяги вітерцем переполоще,
ті стяги, що освячують мету...

Для Уряду ж обставини тяжкі.
Опора влади – то повстанське військо:
воно ж, як склалося,
так і розпалось швидко –
спішать ділити землю вояки!
Ухвалено закон:

земля поміщиків
без викупу селянам віддається...
Земля ж – вона біля самого серця,
вона в серцях озброєних дядьків!

А Україна – в колі ворогів,
на заході чатують он поляки;
червоні вже ось-ось, бо є такі ознаки,
накинуться!..

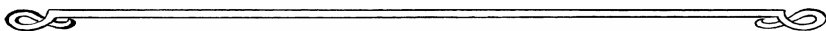
Денікін військо вів...
Одеса, Миколаїв і Херсон –
південна смуга, себто, –
під французом.

А в Уряду ні з ким нема союзу,

нема підтримки –
йди без перепон,
як не сховаємось
за груди власні
та власну міць...
А нині де вона?
Австрійці й німці –
то лишень мана,
нездатні до борні,
хоча й оружні маси:
негод чекають, щоб мерщій втекти!

Це зовні. Ну, а в Уряді самому?
Де лебідь, рак і щука, всім відомо, –
нема ніколи спільної мети.
Арешти гетьманців?
А що вони дали?
А вже отой арешт митрополита?!
Кого він міг до влади прихилити –
ще ж Церквою окремо не були?..
Управа не давалася до рук:
декрети – добре,
але ж, вибачайте,
ви навіть Академію Наук,
“як витвір гетьмана”,
тяглись зліквідувати?!.

І в той же час –
щоб українське все:

од вивісок і до картók на двері...
Воно лишилось, звісно, на папері,
бо з боку Харкова червоних принесе...
Законодавець – Трудовий Конгрес:
буржуй і поміщик –
туди й не лізьте!
“Більшовики ви чи соціалісти?
Ви, власне, з ким?..
Прогрес це чи регрес?..”
“Трудящі маси маєм вдовольнить!
Як треба – встанем сýпроти Антанти!..
“Тоді вже ви з більшовиками станьте!”
Струна, як перетягнута, бринить...

Есдеки з’їзд зібрали,
та й на нім –
такі ж два погляди,
дві лінії явили...
А вже червоні наступали й били,
вже в Києві гармат вчувався грім!
Скликає Уряд термінову раду:
“То як нам бути
в пору цю похмуру?”
Стрілецтво – за військову диктатуру,
а представництво лівих –
за радвладу!

* * *

Палали пристрасті,
як хмиз сухий у ватрі –
не допомогли і оркестрові згуки:
на празнику Соборності і Злуки*
позначився той невеселий настрій.
Подія довгождана і значна,
а відбулася “сухувато й тихо”...
Антанта – лихо
і “совіти” – лихо.
З ким Україна долю поєдна?
Не вирішив і Трудовий Конгрес,
де на три течії поділяться есери,
і ліві – “боротьбисти” відтепера –
спрямують в бік радвлади інтерес.
В Москві утворять “уряд України”.
Війська червоні
в Харків прийдуть з ним –
і спалахне новий пожар війни;
і сотня Йванова –
на Трубежі загине.
Із корпусом отаман Болбочан
ще спробує пробитись до Полтави...
Та в Директорії
вже вельми кепські справи:
як лід весною, тане на очах
її повстанське військо і надії...

* 22-го січня 1919 року на Софійському майдані у Києві було проголошено злуку УНР і ЗУНР.

Отамани, “великі і малі”,
один за одним
“пруться в москалі” –
аж поки й Київ геть осиротіє:
“А, може, у радвледи більше правди
між правд-неправд жорстокої війни?”
Їх після всіх поставлять до стіни!
Ото вам і “амністія” радвледи.
І небом перекотиться зоря...
Змагань Визвольних ватра догоря.
Григор’єв з військом – до більшовиків.
Трипільський перекинувся Терпило,
він же Зелений...

І Махна зманили!
І Ангел на Поділлі не хотів
ні слухатись, ні планувати дії...
Лишились Болбочан
та січові стрільці,
найбільш свідомі...
От і всі бійці...
Звідкіль же добрі
з’являться надії?

І чим тяжкі завершаться змагання –
утечею і смутком в чужині?
Більшовикам намарні дорікання:
вони ішли в єднанні,
а ви ні!

А від радвледи не чекай пощади,
бо помста класова
розвинула свій “хист”
настільки, що ім’ям
її “покари-правди”
і на тім світі знайде вас чекіст.
Цього б я нині, може, й не казав,
якби у серці не пекла сльоза,
коли старі гріхи –
повторюємо знов,
немов за досвід
не пролито кров...

* * *

...Зборола влада рад!
А добрі де ж закони?
Твій запал бойовий намарне одпалав?..
І, може б ти, Іване, й зброю склав,
щоб не оті нахабні “продзагони”.

У злидаря нема чого узять –
то він лиш збоку радо підхихикне,
як продзагонівці загрюкають у вікна,
де прожива сільська “заможна знать”.
А заберуть у неї – та нема
іще до плану-норми, до “потреби”?
Тоді, злидоту, заберуть і в тебе!
З чужого лиха не радій дарма...

Іван же найвірніших позбира
навколо себе у новім загоні:
“Вам буде опір, здирщики червоні,
ми вас не пустим до свого двора!”

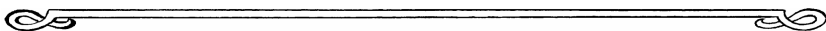
Так влада поступово й розвела
одних і тих же мешканців села
в два табори, аби взаємно бились...
Це комісарам дуже полюбилось:
яскравий приклад класових боїв!

А гинуть не чужі,
а гинуть же свої,
твої сини вмирають, Україно,
а з ними і державність твоя гине, —
залишиться лиш видимість її,
як одлунають класові бої.

У колективнім пролетарським домі
ми будемо настільки вже “свідомі” —
аж звикнемо, щоб нами правив “хтось”,
допоки і самі себе не зречемось.
Звичайно, що не всі...

Супроти дехто встане,
як юні крутівці,
такі, як ти, Іване...

А дяка й слава їм?
Така ж бо, далебі,
як майже сотню літ

судилася тобі...
Одвіку нас розводили й розводять.
То хто ж ми – українці чи “хохли”?
Невже не скористаємось з нагоди
приберегти усе, що здобули?
Та й уперед ступити крок чи два,
щоб не зійти на роль периферії?
Нехай же нами управляє Київ –
не Вашингтон, Брюсель, а чи Москва!
До всіх же – обернімося лицем,
погляньмо: друзі де,
де вороги одверті?
Щоб душі нам не трапили “в сильце”,
бо рабство душ –
то й справді гірше смерті.

* * *

...Я солдат-фронтовик.
Жертв набачився я
і радіти не звик безголов'ю...
І не хочу, аби Україна моя
умивалася кров'ю.
Та нападника-ворога –
ні, не стерплю! –
як отецька палатиме хата,
і на битву святу рід свій благословлю –
лиш не встану на брата.

Постараюся порозумітися з ним,
обійтися без зброї,
бо як б'ються свої – із такої війни
не вертають герої.

Ти це теж зрозумів, коли вийшов з двора –
чи свідомо, а чи випадково?
“У кривавій борні, де твій брат умира,
сам вмираєш частково”.
І живих твоїх пристрастей дужий потік
зупинився, немов обірвався.
Ти від Рогова втік, від чекістів утік,
а Морозову – здався...

...Іване, хто ж ти? Звідки отакий?
У що увірував, супроти чого звівся?
Допоможи збагнути, озовися,
дитино віку і своїх батьків!

А, може, ти і підказав рядки,
котрі іще раніше записались,
коли, як нині, думалось-гадалось:
чим дух живий, що нам дали батьки?

Вдивляюсь в очі, що ледь-ледь сумні,
і чую, як говориш ти мені:
“Раюєте? Душа співа?
Звільніть себе з ланців любові
та відшукайте в нашій мові

борцям призначені слова!
Та не цурайтеся звитяг,
що кров'ю прадідів омиті,
і сяйво сонячне в блакиті
ви підніміть на рідний стяг!
Ще правда з кривдою в борні,
дорога в рай – з тяжкого труду...”
Спасибі, Йване, ти поміг мені,
і я цього ніколи не забуду.

Та навіть в рідній українській хаті,
хоч як би не назвалася доба,
допоки будуть бідні і багаті, –
між ними не затихне боротьба.

Адже і в рідну українську хату,
аби уникнуть розбрату і зла,
чого нам треба: рівності багатих,
чи рівних в бідності,
де б заздрість не жила?!

А хтось же і над бідними вгорі,
щоб “у низи спускати програми-плани”?
О, там уже вожді-поводирі,
то каста вже людей недоторканих!
До них лишень молитись і просить,
яко богів, а чи богам угодних!

Їх можна лиш портретами носить
на торжествах
з нагоди свят народних...

* * *

...То був твій гріх – у Салькові той гріх,
ще перед тим, як впасти у ярузі:
якби ти в чужу хату не забіг,
то, може б, не загинули і друзі?

Хоч “спецзагін” їх після б упіймав,
як з іншими це сталося і з тобою.
Бо ти уже боровся після бою,
що для України гірко відлунав.

Із сотні залишилось небагато –
навряд, чи вже й відродиться вона:
поразку тобі вирекла війна,
о незалежна Україно-мати!..

А десь надія жевріє йому,
і кожний день штовха на прикру дію:
“Якщо в заможних трішки відніму,
вони, либонь, від того не збідніють?..”

От кількома підводами й забіг
у Сальків той, бо треба хлопцям їсти,

і коням теж...

“А хто тут активісти
нової влади? Хай простить панбіг –
з них і почну!...”

І, звісно, почали
обходини – від хати і до хати:

“Давай-но гроші!

Де їх заховав ти?...”

Хоч злим не був, та кидав словом злим.
А одного то й ставив до стіни, –
але не вбив, лише забрав пожитки:
уважив на плачі старої жінки,
і друг просив, бо зналися вони...

А тут, де не візьмися, “спецзагін”! –
Не встигли хлопці і слідів замести...
Іван утік... А сальківці, а решта?
Впіймали до десятка – і на згин!

Товариш Рогов, яко ватажок,
не заперечив навіть самосуду:
повстанців мордували привселюдно,
а потім розстріляли – під смішок
тих сальківчан, котрі зігнали злість.
Упав і той, хто попросив Івана
про милість –

йому кулі із нагана
і мордувань не пожалів чекіст.

От вам і совість, от і правда вся:
криваво, братовбивчо і трагічно;
не відболить —

болітиме нам вічно,
якщо помислив і до серця взяв.

Почути можна й інше між людьми:
“Помстилися? Бандитам так і треба...”
І це — під куполом святого неба,
де нас лякають,
та не б’ють громи?!

* * *

...Облави часті успіхів не мали:
тут був — і щез, а думали — згребем!..
І все ж чекісти Рогова тебе
підстерегли, Іване, і впіймали.
Їх двоє... До Борисполя ведуть...
Які думки ти взяв з собою в путь?
Бо зброю всю неначе ж відібрали...
Молись та згадуй,
згадуй та молись,
аби тобі простилося колись,
і хоч не в шані, а й тебе згадали,
як зійдуться ровесники твої
та сядуть “самосаду” покурити...

Ось твою карту, Йваночку, і бито,
та й побратимів розвели бої,

загін розпавсь...

Одні:

“Давай здамось,
то, мо’, й простять,
якщо ми добровільно...”

А інші: “Битись, битись неодмінно –
хіба ж дарма вже кілька літ б’ємось?!”

А ти, Іване-сотнику, сам ти
хоч свічечку в дорозі до мети
ще добачаєш після всіх поразок?
Був перелаз, а нині перелазик
для ворогів у батьківське, твоє...
Все більше в них зухвалості стає –
виловлюють повстанців поодинці...

“Лиш покурить ще здатні українці
гуртом, “на колодках”,
а для борні – нема!
Хіба що до новітньої кошари –
покірно і терпляче, мов отари:
туди з них кожна зайде і сама
під проводом комбіду-комнезаму...”

...А вже й Бориспіль за тими горбами-
яругами, що Пупковом зовуть...
Невже оце твоя остання путь,
невже останній день на білім світі?..

Думки, думки,
 стрімкі й несамовиті,
йому підказують можливе лиш одне:
“Впіймали? Ви ще визнаєте мене!
Ще невідомо, хто кого впіймав...”
І зупинивсь...
 І попросивсь... на хвильку...
Ген-ген Бориспіль...
 А ліворуч – Хвийки,
урочище...
 І раптом він вийма
захованого хитро так нагана!
Одна лиш мить –
 і конвоїри два
уже нездатні навіть на слова,
нездатні уже бачити й Івана...

* * *

...Була така пригода не одна,
хоч все трагічне й не назвеш –
 пригода...

І друзів жаль...
 І всіх убитих шкода.
Бо це війна чи бійка це дурна?*

* Як згадував один з перших комсомольців у Воронькові (а був це 1921 рік), "ми, охброєні відрізами, револьверами, гранатами, ночами ходили на боротьбу з бандою вороньківського "самостійника" Черпака" (рай-газета "Колективіст" за 29 червня 1958 року).

Свої ж, сільські, убили побратима,
його друзяку, Долю-вояка...

...Збереться молодь
десь “на колодках”.
Пісень співають...
хтось верхом вестиме...
І тут вам постріл –
і когось нема!
А ти спішиш за постріл той –
віддячить.
Стріляв же хто –
ти, звісно, не побачив,
але й помстивсь немовби не дарма.

...Прийшов один з Романкова того,
до дівчини, в святковий день, на гулі.
Стрічки з патронами,
як ті вінки цибулі,
на грудях навхрест,
зброя ого-го:
“Мовляв, не підступайся, бо уб’ю!”

А Йван – сорочку білу, в руки косу –
і шкандибає, по-старечи, босо...
Сміються, та дорогу все ж дають –
адже дідусь...

“Куди це ти зібрався
в святу неділю?” –
хутірський йому.
“Бур’ян косить...
Мо’, й ручку де займу...”
І – стрілив!
Щоб зухвалець не сміявся.

Отак за побратима і помстивсь...
І вже в селі аж двох життів не стало.
Страшні пригоди!
Згадки, як ті жала,
від них у серце Йванове впились.

Тебе в Бориспіль будуть ще вести,
та ти дарма Морозову повірив:
де впали два чекісти-конвоїри,
отам, Іване, упадеш і ти.

* * *

Не все відкрилось в проминулий вік:
з трагічного лиш децицію сказали...
А був би ти, Іване, більшовик –
про тебе б ми романи написали!

А, може, й ні...
А, може, у тридцяті
спровадили б тебе на Соловки,
а вдома залишились дітлахи

та демон злий – зневіра в рідній хаті?
Або вхопив далекий Сандормох
одчайного із Воронькова сина –
борців України пекло-домовина,
де правда пробивається крізь мох?..

Ой, Іване-Іваночку,
якби була знала,
тебе люба Малюківна
десь би заховала.

Заступила б стежку з двору
ноженятком босим –
тільки б тебе на вулиці
не зустрів Морозов.

Чи гукнула б інше ймення,
щоб збить людолова,
аби йому не сказав ти
правдивого слова...

Ой, лебідко Малюківно –
радосте остання:
чужа вдова з дітям чужим,
а твоє кохання.

“Любитиму – не покину
тебе довго-довго!”

Жаль кохану, жаль дитину
й себе, молодого.

Може б, згодом дитя оте
погукало: “Татку!..”
Очерет Іква гойдає,
як болючу згадку.

Теплі хащі очерету,
віти-опахала!..
Як ловці в облогу брали, –
Іква рятувала.

До хатини Малюківни –
стежка попід гору...
Краще б ти спустивсь до річки,
а не вийшов з двору!

І минуло б тебе лихо,
як не раз минало...
Та щось серце козацькеє
тобі пригадало:

“Гайдамаки не воины –
разбойники, воры,
пятно в нашей истории...”
Брешеш, людоморе!
За святу правду-волю
розбійник не стане...”

І не став ти ховатися,
козаче Іване.
Освітило тобі стежку
Тарасове слово...

“Прощай, люба Малюківно,
прощай, Воронькове!
Прощай, Ікво з очеретом,
придорожній клене, –
розкажіть ви добрим людям
правдоньку про мене...”

* * *

Добродії Петлюра й Винниченко!
Хотів би запитатися вас чемно:
а ви хоч знали у той місяць лютий,
коли до Києва тяглася зла рука,
що, окрім хлопців,
кому пам'ять – Крути,
вас боронила й сотня Черпака?
Ось троє з них
на давній вже світлині,
безвусі ще, солдати молоді;
десь літ за двадцять їм було тоді...
А сам Іван – чи в офіцерським чині,
чи просто форму одягнув таку,
коли вже згодом сотником обрали?..

Вони за Україну помирали.

А ймення їхні де?

На стелу на яку
занесені?

Який меморіал
увічнив їх, щоб пам'ятав загал,
онуки пам'ятали їхні й діти,
а чи й дітей у хлопців не було?
Забула їх Вітчизна...

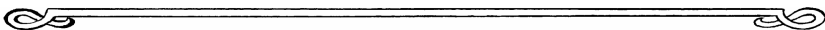
І село
про них боїться людям розповісти.

Могилу Йвана, правда, відшукали
і тих кількох, що впали разом з ним...
Молитва Божа...

І кадильний дим...
І добрі люди добре слово склали.
А в серці Катерини, у сестри
двоюрідної, визріє раптово
на цвинтарі невимовлене слово,
і я скажу йому: заговори!

“Браття! У день Воскресіння Христового
прийшли ми на цвинтар, де прадіди сплять...
Мовою серця, найсвятішою мовою,
тільки і можна отут промовлять.

Невже боїмось правді в очі поглянути?
Тут сплять земляки убієнні оті,

що душею повірили в ідеали святі, –
та на довгі літа зникли з нашої пам'яті.

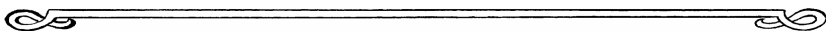
Голіруч майже билися?

Але ж здавна ми кажемо
і суворості слів не дивуємось ми:
чесні люди, як треба, одностайно й відважно
за свій батьківський край уставали грудьми!
І тоді не гадали:
“Чи зможем збороти ми,
вистоїм в битві чи поляжемо всі?..”
Бо інакше кого називать патріотами?
Бо отак споконвік повелось на Русі.

А отаман Черпак хіба вів грабувати
бронепотяг з військами на отім Трубежі,
коли лютий мороз пробирав до душі,
і снарядів повстанцям не жаліли гармати?

Давніх ран, що болять, забуттям не загоїмо –
нам роз'ятрять їх вкотре борців імена.
Історію ж кожний трактує по-своєму,
навіть якщо в документах вона...

А вже хто переміг – той і правила пише нам,
і виносить свій присуд для людей і подій, –
і хоч плач або скач, хоч сумуй чи радій,
якщо в серці твоїм зовсім інше записано.

Найрідніших людей убивали за зраду
або кидали їх, осліпивши, в пільму...
Чом же Йван мав простити
відступництво брату,
а ще й смерть побратимів простити йому?

Все гріховне й лихе приписали Івану,
бо, розстріляний, вже заперечить не міг...

Помолімось за нього, за полеглих усіх,
щоб, коли не загоїть, то полегшити рану.
Поклонімось у день Воскресіння Христового
могилам святим, де батьки наші сплять,
де сплять убійенні...

Найсвятішою мовою
тільки і можна до них промовлять”.

...Поставили і висвятили хрест;
і шану віддали в гурті малому,
бо ніби пам’ять і прийшла додому,
а страху лід у душах ще не скрес.

Молебінь, панахида край могили.
Просив людей не пам’ятати зла
отець Василь з сусіднього села,
бо у своєму ще “не оцінили”.

Ще приціляємось:
а як тебе назвуть

у нашій незалежній Україні?
Розбійником?

Незручно якось нині.
Героєм? Тоді треба шанувать.

А ти ж насправді був таким, як був,
і жив, як жив, як випало на долю:
виборював для України волю,
їй на олтар поклав свою судьбу.

Надбав маєтків, золота, хвали?
Надбав лиш ворогів, що вполювали, —
бо владу мали, а ще силу мали
й тебе забути людям помогли.
З одного боку пекло ураганне
вивчали все —
оте, де “кров за кров”.

...Як батька забирали, —
бачу знов:
отак забрали і тебе, Іване...

Вічна книга тужби:
імена, імена, імена...
Передумую вкотре:
ще далеко не повна вона!

Іще сльози гіркі
не в одній кам'яніють сім'ї...
Хай же сотня Івана
віднині поповнить її.

А нові імена –
нам шукать-відкривати іще,
бо сльоза України
і синам, і онукам пече.

*25.08 – 10.09. 2003 р.
Вороньків
на Бориспільщині.*

Книжки Миколи КАРПЕНКА
(1925-2007)

що вийшли у нашому видавництві після 2000 року

Поем-роздуми:

«На Перуновій обміліні!»
«Шапка Мономаха»
«Заступила чорна хмара та й білу хмару»
«Отаман Черпак»

Збірки поезій:

«Мечі на струнах»
«Б'є в литаври синій вечір»
«Купальські вогні»
«Як сльоза по щоці» (електронний варіант – див на сайті <http://www.korekta.io.ua> – в розділі «фото»)

Поетичні переспіви:

«Велесова книга»
«Билини. Київський цикл»

Поетичні переспіви біблійних книг:

«Псалми. Приповісті Соломонові»
«Книга Йова. Книга Еклезіяста»
«Книга пророка Ісайї»
«Книга пророка Єремії»
«Книга пророка Єзекиїля. Книга пророка Даниїла» (електронний варіант – див на сайті <http://www.korekta.io.ua>)
«Книги малих пророків» (електронний варіант – див на сайті <http://www.korekta.io.ua>)

Спогади:

«Десять на дні мого серця»

Вірші для дітей:

«Дідусева казка»

ЗМІСТ

Передмова	3
Частина перша	5
Частина друга	28
Частина третя	58

Художньо-літературне видання

Микола КАРПЕНКО

Отаман Черпак.

Поєма-роздум.

Редактор

Петро Засенко

Художнє оформлення

Олексія Карпенка

Комп'ютерний набір

Любові Бубнової

Видавець Карпенко Вадим Миколайович

04210, Київ, пр. Героїв Сталінграда, 14/44;
тел. (044) 419 89 22, 414 94 93

Е-mail: korekta@ukr.net, korekta@ipnet.ua

<http://www.vadym-karpenko.uaprom.net>

<http://www.korekta.io.ua>

<http://www.marko-ta-harko.io.ua>

Свідоцтво про реєстрацію суб'єкта видавничої справи
Серія ДК №518 від 05.07.2001р.

Надруковано на власному обладнанні.

Підписано до друку 28.02.2004. Зам.№24/4